

Pokorný, J. Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura. Praha : Grada Publishing, 2010, 346 s., ISBN 978-80-247-2843-8

Jan Pokorný v úvode vymedzuje tematickú orientáciu publikácie a súčasne objekt záujmu lingvistickej antropológie ako akademickej disciplíny. Všeobecne charakterizuje lingvistickú antropológiu ako interdisciplinárnu oblasť bádania, zameranú na komplexné štúdium jazyka v jeho kultúrnom a spoločenskom kontexte. Cieľom je postihnúť ako úroveň kultúrne determinovaných lingvistických jedinečností, miesto jazyka v kultúrnej diverzite sveta, tak i problematiku medzikultúrne platných lingvistických univerzálií.

Pokorný považuje lingvistickú antropológiu za akúsi matku všetkých smerov, škôl a odvetví v rámci lingvistiky: *Vzhľadom k tomu, že lingvistická antropologie usiluje uchopiť jazyk v jeho úplnosti, ve všetkých vzťahoch s jeho prostredím a ve všetkých ľudských skupinách, jsme v pokušení říci, že rzyí lingvistika je vlastně jen její součástí* (s. 9, zdôraznil citovaný).

Podľa názoru autora sa lingvistická antropológia objektom svojho záujmu približuje disciplíne sociolingvistiky. Najmä v oblasti hymesovskej tzv. druhej jazykovej relativity; v súvislosti s otázkami vzťahu jazyka a spoločenského statusu, jazykovej ideológie a pod. Naopak, rozdiel medzi oboma disciplínami spočíva v zreteľnejšej snahe lingvistickej antropológie o medzikultúrne komparatívne bádanie, prípadne v snahe odhaliť lokálne historicko-kultúrne súvislosti sociolingvistických fenoménov. Rozdiely sú tiež metodologického charakteru; lingvistická antropológia uprednostňuje kvalitatívne orientovaný zber dát (stacionárny terénny výskum) pred kvantitatívnym (dotazníkovým, resp. laboratórnym) prístupom vlastným sociolingvistike.

Autor sa vyznáva zo zámeru orientovať svoj výklad na laické publikum. V skutočnosti však predkladá informačne hutný a komplexný text, ktorý napriek šírke svojho tematického záberu nekláže po povrchu. Jednotlivé state pozostávajú z bohatého portfólia užších tematických okruhov, pojednávajúcich o najrôznejších (a z tohto dôvodu často i nesúrodo pôsobiacich) aspektoch diskutovanej problematiky. Aj preto je text vhodný skôr pre čitateľa aspoň do určitej miery oboznámeného s lingvistikou problematikou.

Ako príklad je možné uviesť tretiu kapitolu *Vývoj jazyka*. Úvod je venovaný komunikačným systémom zvierat a hominidov. Nasleduje problematika kultúrnych a biologických aspektov evolučného vzniku ľudskej reči, s dôrazom na otázky rozvoja mozgu a kognície. Autor ďalej prechádza k otázkam univerzálnej gramatiky a vývinu jazykovej kompetencie jedinca. Od nasledujúcej reflexie romantických teórií o prepojení „mentality“ rasy, resp. etnika a jazyka sa pozornosť presúva k otázkam jazykovej zmeny v najrôznejších synchrónnych i diachrónnych súvislostiach; pretriasaná je problematika diachrónnych fonologických zmien v jazyku, historickej komparatívnej metódy, lexikostatiky, glotochronológie, migrácie a jazykových „pravlastí“, metódy „wörter und sachen“, tiež otázky procesu gramatikalizácie, kontaktu jazykových areálov, jazykovej ideológie a rôznych foriem polylingvizmov, pidžinov a kreolských jazykov, problematika zániku a revitalizácie jazykov, otázky okolo umelých jazykov atď. V texte sa neustále striedajú všeobecné výklady jednotlivých vedeckých konceptov s praktickými, príkladmi doloženými demonštráciami ich konkrétnych záverov, resp. sú striedavo demonštrované vedecké a intuitívne prístupy k jazyku. Výsledkom je, že text miestami pôsobí chaoticky a neštruktúrované. U určitej časti čitateľov, najmä laických, je preto možné očakávať sťažnenú orientáciu v preberaných témach.

Textové jadro knihy pozostáva zo šiestich častí. Prvá, s názvom *Lingvistika: Vývoj a metódy*, prináša prehľad historického vývoja lingvistických metód a teórií. V tejto súvislosti si autor všima fenomén prelínania sa vedeckých a ideologických (politických, náboženských) prístupov k jazyku. Stať je zameraná na lingvistické koncepty súvisiace s rozvojom antropológicky orientovaných disciplín posledných storočí; antropológie, sociológie, psychológie, resp. kognitívnych vied.

V časti *Stavba jazyka* je predstretá základná štrukturalistická charakteristika jazyka. Poukazuje sa na jeho systémovosť, viacúrovňovosť a znakovosť, stručne je rozobratá oblasť fonetiky a fonoló-

gie, prozódie, morfológie (typologickej klasifikácie jazyka), syntaxe a pod. Dôraz je pritom kladený na univerzálny, resp. sociokultúrny rozmer popisovaných javov a koncepcií.

Štvrtou v poradí, po už spomínanej časti *Vývoj jazyka*, je kapitola nazvaná *Genetická klasifikácia jazykov*. Obsahuje prehľad jazykových rodín sveta doplnený schematickými mapami prehľadne znázorňujúcimi ich geografickú lokalizáciu.

Esenciou antropologicko-lingvistickej orientácie publikácie sú nepochybne jej posledné dve sta-
te. Časť *Jazyk a obraz sveta* je venovaná najmä populárnej problematike vzájomného vzťahu medzi
charakterom jazyka a spôsobom vnímania univerza. Autor erudovane bilancuje historické i súčas-
né, akademické i ideologické názory v tejto oblasti, pričom jadrom kapitoly je výklad poznatkov
postmodernej kognitívnej lingvistiky.

Je však potrebné podotknúť, že tak ako na iných miestach knihy, ani v tomto prípade Pokorný žiadne
záverečné, diskusiu uzatvárajúce verdikty v prospech toho alebo onoho konceptu neponúka. Dáva
prednosť skôr prezentácii parciálnych názorových pozícií s eventuálnym zhodnotením ich vedeckého
prínosu a udržateľnosti. Prípadne formulovanie všeobecnejších uzáverov ponecháva na čitateľa.

Kapitolu uzatvára krátky ale intenzívny exkurz do problematiky príbuzenských systémov a ich
terminológie.

Ako posledná figuruje stať s názvom *Řeč a kultura*. Jej prvá časť je venovaná otázkam jazyko-
vej pragmatiky, najmä rečovým aktom, konverzačnej analýze a zdvorilosti. Druhá časť pojednáva
o etnografii komunikácie. V duchu odkazu D. Hymesa je stručne rozoberaná komunikačná udalosť
a faktory komunikácie, ďalej niektoré neverbálne komunikačné systémy a napokon funkcia jazyka
v neliterárnych, orálne disponovaných spoločenstvách.

Kapitola však ako celok – a najmä v porovnaní s predchádzajúcou staťou – vzbudzuje svo-
jim rozsahom a intenzitou vhladu do problematiky určité rozpaky. V antropologicko-lingvistic-
ky orientovanej publikácii by si jednotlivé jej tematické okruhy rozhodne zaslúžili väčší priestor.
Príkladom je spracovanie problematiky orálnej naratívnej tradície. Tejto sociálno-antropologickej
lingvistickej téme par excellence autor venoval necelé tri strany síce faktograficky korektného, ale
inak selektívneho a až nepochopiteľne stručného textu.

V závere publikácie je umiestnený zoznam literatúry a register najdôležitejších pojmov.

Napriek niektorým vyššie naznačeným drobným nedostatkom je možné tento počin Jana Po-
korného hodnotiť jednoznačne pozitívne. Kniha je napísaná zrozumiteľným a dobre čitateľným
jazykom. Poskytuje široko a vo všeobecnosti nie povrchno koncipovanú informáciu o množstve
intuitívnych i akademických prístupov v oblasti sociálno-antropologických súvislostí fenoménu
jazyka. Jednotlivé aspekty diskutovanej problematiky sú demonštrované na množstve praktických
etnografických príkladov z celého sveta, čo o. i. umožňuje čitateľovi získať plastickejšiu predstavu
o univerzálnosti a súčasne kultúrnej podmienenosti jazykového prejavu moderného homo sapiens.

Netrúfam si odhadovať, do akej miery môže publikácia obohatiť zavedených odborníkov špeci-
alizujúcich sa na rôzne odvetvia lingvistiky. Rozhodne však bude prínosom pre začínajúcich i po-
kročilých študentov lingvistiky, ktorých v rámci disciplíny zaujímajú postupy a poznatky sociálne,
resp. antropologicky orientovaných bádání.

Michal Cigán